

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 6 Sayı: 27 Volume: 6 Issue: 27

Yaz 2013 Summer 2013

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

EFSANELERDE BÜYÜLÜ GERÇEKÇİLİK ÜSLÜBU THE STYLE OF MAGICAL REALISM IN THE LEGENDS

Mehmet Emin BARS*

Öz

Büyülü gerçekçilik, 20. yüzyılda postmodern sanat anlayışıyla önemli ölçüde işbirliği içinde görülen bir anlatım tarzıdır. Bu tarzla birlikte folklorik anlatım tarzı canlandırılarak günümüze uyarlanmıştır. Büyülü gerçekçi metinlerin en önemli özelliklerinden biri olağanüstü öğelerin son derece sıradanmış gibi gösterilmesidir. Büyülü gerçekçi metinlerde sıradan ile olağanüstü yan yana bulunur. Doğüstü olan olağanmış gibi sunulur. Bu tür metinlerde gerçekçi düzey ile büyüü düzey arasındaki uyumun denge şeklinde sunulması için olağanüstü öğeler doğalmış gibi gösterilir. Büyülü gerçekçi metinlerin kahramanları da olağanüstü öğeleri yaşamın olağan durumları olarak karşılar. Metinlerde karşılaşılan doğüstü unsurlar, sıradan bir olaydan farksızdır. Büyülü gerçekçi metinler büyü ile gerçeğin karışımı olan anlatılardır. Bu çalışmada büyüü gerçekçilik anlatım üslubunun halk anlatılarından efsanelerdeki varlığı incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Büyülü Gerçekçilik, Efsane, Olağanüstü, Anlatı.

Abstract

Magical realism is a type of narration that is greatly seen in a cooperation with the understanding of postmodern art in 20th century. With this type, the type of folkloric narration has been adapted to our day by being animated. One of the most important features of magical realism texts is that extraordinary elements are showed as ordinary. In magical realism texts ordinary and extraordinary ones place side by side. Extraordinary one is presented as ordinary. In these types of texts, extraordinary elements are showed as ordinary in order that the harmony between the realistic level and magical level is presented in a balance. The characters of magical realism also see the extraordinary elements as ordinary conditions on life. The supernatural elements seen in the texts is not different from ordinary event. Magical realist texts are narrations that are the mixture of magic and reality. In the study, the existence of the style of magical realism narration from folk narrations in the legends is going to be studied.

Keywords: Magical realism, legend, extraordinary, narration.

Giriş

Büyülü gerçekçilik, 20. yüzyılda postmodern sanat anlayışıyla önemli ölçüde işbirliği içinde görülen bir anlatım tarzıdır. Bu tarzla birlikte folklorik anlatım tarzı canlandırılarak günümüze uyarlanmıştır. 18. yüzyıl sonunda Novalis, felsefe alanındaki bir yaklaşımı sınıflandırmak amacıyla bu kavrama ilk kez başvurmuştur. Kavram 1920 yılından sonra Avrupa'da kullanılmaya başlanmıştır. Sanat alanında ilk olarak 1920'li yıllarda Franz Roh resim sanatı içinde kullanır. Kavram daha sonra 20. yüzyılın ortalarında Massimo Bontempelli, Alejo Carpentier, Angel Flores gibi isimler tarafından edebiyat alanına taşınır (Çoban, 2011: 196).

* Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, Pasinler Ortaokulu.

“Bu anlatım biçiminde hayaletlere, kayıplara karışmalara, mucizelere, olağanüstü melekeler, gerçekdışı sahnelere yer vardır; ancak sihirbazlık gösterilerinde görülen türden büyülere rastlanmaz” (Çoban, 2011: 197). Bu tür üslupta yer alan evren, birtakım gerçeküstü öğelere sahiptir. Bu gerçeküstü öğeler metnin yazarı, metindeki kahramanlar ve okuyucular tarafından gerçekdışı olarak değerlendirilmez, gerçekliğin bir parçası olarak görülür. Başka bir ifade ile gerçeküstülüğün gerçekle ilişkisi sorgulanmaz. Yazar ve karakterler gerçeğin içindeki gerçeküstü olaylarına kayıtsız bir tavır takınırlar. Olaylar gerçek bir evrende gelişir, bu evren gerçekdışı olaylarla süslenir, karakterler de bu gerçek dışılıklara kayıtsız görünür.

Büyülü gerçekçi metinlerin en önemli özelliklerinden biri olağanüstü öğelerin son derece sıradanmış gibi gösterilmesidir. Büyülü gerçekçi metinlerde sıradan ile olağanüstü yan yana bulunur. Doğüstü olan olağanmış gibi sunulur. “Bu özellik, sürekli işleyen bir dengeleme çabası, hileli bir şekilde işlemekte ve her zaman gerçekliğin büyülü düzeyinin biraz daha ağır basmasını sağlamaktadır” (Erdem, 2011: 176). Dengeleme yoluyla anlatı, gerçeklikten tamamen kopmaz. Metinde anlatının her aşamasında olağanüstü ile gerçeği bir dengede tutan anlatım stratejisi bulunur.

Roland Walter’a göre büyülü gerçekçi metinlerde yazar, anlatıcı ve karakterler doğüstünü oldukça olağan bir durummuş gibi karşılar ve okuyucu da bu durumu sorgulamaz. Gerçekçiliğin gerçekçi ve büyülü düzeyleri arasında uyumlu bir bütünlük vardır. Yazar doğüstü ve gerçeğin uyumlu bütünlüğünü zedelemeyecek şekilde olaylara yaklaşır. Yazar, olaylara açıklamalar getiren bir gözlemci gibi yaklaşmaz (Erdem, 2011: 177). Bu tür metinlerde gerçekçi düzey ile büyülü düzey arasındaki uyumun denge şeklinde sunulması için olağanüstü öğeler doğalmış gibi gösterilir. Büyülü gerçekçi metinlerin kahramanları da olağanüstü öğeleri yaşamın olağan durumları olarak karşılar. Metinlerde karşılaşılan doğüstü sıradan bir olaydan farksızdır. Büyü şaşılacak bir durum değildir. Metinler büyünün ögesini içerir. Bu durum evrenin bizim bildiğimiz yasalarıyla açıklanamayan olaylardır. Sıra dışı bu metinlerde olağan şekilde karşılır, tuhaf karşılanmaz. Bu durum metnin hakim stratejisi olan her şeyi doğal karşılamaya uygun bir tutumdur.

Büyülü gerçekçi metinler büyü ile gerçeğin karışımı olan anlatılardır. Bu durum “melezlik” olarak tabir edilir. Melezlik bu anlatıların en temel niteliklerindedir. “Lojik ile büyünün, tarih ile söylemin, ampirik olan ile mistik olanın, siyah ırk ile beyazın, istilacılar ile yerlilerin, geleneksel anlatı ile meta-anlatının, Avrupa ile Güney Amerika’nın, rasyonel akılla yerli düşüncenin, mimetik olanla fantastik olanın, büyü ile gerçeğin karışımı olan melez bir türdür” (Erdem, 2011: 182).

Büyülü gerçekçi metinlerde zaman ve uzam çarpıtılarak sunulur, bunlara karşı rasyonel olmayan bir yaklaşım vardır. Olaylar arasında neden-sonuç ilişkileri yer almaz. Zaman ve uzamı gerçekçi metinlerin işlediği şekilden farklı ele almak, onları çarpıtmak, neden-sonuç ilişkilerini göz ardı etmek, gerçekliğin farklı biçimlerini açığa çıkarmak büyülü gerçekçi metinlerin önemli niteliklerindedir.

Büyülü gerçekçiliğin büyü, gerçekler kadar olağandır. Büyülü gerçekçiliğin anlatıcısı, olağanüstü ögenin kendi dünyasında yer almasına şaşırır: “Bununla beraber büyülü gerçekçilik metinlerinde -fantastik olarak nitelendirilebileceğimiz kurgularla yapılandırılmış metinlerdeki durumun aksine- metin evreninin bir bütün olarak alternatif bir gerçeklik oluşturmadığı görülür; yani aktüel gerçeklikle olağanüstü olan hep bir aradadır ve anlatı kişisi iki düzlemde gerçekleşenleri aynı derecede olağan bulur” (Aranyosi, 2011: 192). Anlatı kişinin kendi evrenindeki büyü ile gerçek olanı aynı derecede olağan karşılaması, büyülü gerçekçiliğin olağanüstülikle olan ilişkisinin önemli bir boyutunu gözler önüne serer. Gerçekliğin yalnızca bizim gördüğümüz yüzeysel şekli yoktur, sihirli bir boyutu da bulunmaktadır. Büyülü, düşsel ve mitsel olan gerçekmiş gibi algılanır. Bu anlatıların büyü olağandışı olanın hiçbir garipsemeye yer verilmeden, sorgulanmadan kabul edilmesindedir.

Büyülü gerçekçilikte inanılması güç olaylar, doğrulukları sorgulanmadan ve herhangi bir açıklamaya ihtiyaç duyulmadan anlatılır. Bu anlatılanlar öykünün bağlamında oldukları gibi

kabul edilir. Doğaüstü sıradan olarak algılanır (Onay, 2011: 222). Büyülü gerçekçi metinlerde anlatıcı gerçeklik ya da olağanüstünün yanında yer almaz. Gerçek olan büyü bir biçimde sunulurken büyü olan da sıradanlaştırılır. Gerçek olan ile olağanüstü olan aynı düzlemde yer alır. Evrenin yasalarına göre açıklanamayacak olaylar gerçekten olur. Bu anlatılarda mucizevi olan şey bu dünyada gerçekleşir. “Büyülü gerçekçi metinlerde kahramanlar olağanüstü bir şey gördüklerinde bu duruma şaşırılmaz ve bunu yadırgamazlar. Olağanüstü olan garipsenmez, aksine sıradan olanın dil oyunları, kurgulanış biçimiyle sıra dışı hâle getirilir” (Onay, 2011: 225). Büyülü gerçekçilikte, fiziksel ve metafiziksel iki dünya birleşir. Gerçek ile hayal, alışılmış ve alışılmamış, doğal ve doğaüstü iç içe kullanılır. Geçmiş, şimdi ve gelecek iç içe geçer. Büyülü gerçekçi yazar, fizik kanunlarıyla açıklanan olayların yerine hayal gücünü getirir. Bu sebeple büyü dünyada gerçekleşen olaylarda mantık aranmaz. Bu anlatılarda olağan olan tuhaflıklardır.

Büyülü gerçekçi metinlerde anlamı güçlendirmek için zıt sözcükler bir arada kullanılır, mecazlar, simgeler gibi söz sanatlarına sıkça başvurulur (Kekeç, 2011: 218). Büyülü gerçekçi metinlerde dille çeşitli oyunlar oynanarak düş ve gerçekçilik daha belirgin hale getirilmeye çalışılır. Dil özgün bir biçimde kullanılır, mecazlı ifadeler geniş yer tutar. Dil aracılığıyla büyü gerçekçiliğin büyü ve gerçek düzlemleri bir arada kullanılır. Büyülü gerçekçi anlatılarda detaylı tasvirler yer verilir. Olağanüstünün sıradanlaşması, gerçekliğin bir parçası haline getirilmesi için detaylı tasvirler başvurulur. Bu dünyayla ölümlerin dünyası, gerçekle kurmaca birlikte birbirlerinden ayrılmadan işlenir. Zaman ve yer kavramları geleneksel anlamda kabul edilen biçimleriyle sorgulanırlar (Onay, 2011: 222).

Yukarıdaki açıklamalar ışığında büyü gerçekçilik üslûbunun temel özelliklerini şu şekilde özetlemek mümkündür:

Büyülü gerçekçilik hayatta gerçekleşmesi imkânsız olan durum, olay ve kahramanları, gerçek âlemde normalmiş gibi gösterir. Gerçeği ve büyüü birleştirerek her şeyi doğal bir şekilde sunar. Böylece sıradan olayları gerçek dışıymış gibi anlatır. Büyülü gerçekçi metinler büyü ile gerçeğin karışımı olan “melez” anlatılardır. Bu bakımdan “melezlik” bu anlatıların en önemli niteliklerindedir. Büyülü gerçekçi metinlerde yazar, olaylara doğaüstü ve gerçeğin uyumlu bütünlüğünü zedelemeyecek şekilde yaklaşır. Büyülü gerçekçi metinlerde zaman ve uzam, rasyonel olmayan bir yaklaşımla çarpıtılarak sunulur. Olaylar arasında neden-sonuç ilişkileri yer almaz. Büyülü gerçekçi metinlerde anlamı güçlendirmek için zıt sözcüklerin kullanımının yanı sıra mecazlar, simgeler gibi söz sanatlarına da sıkça başvurulur. Mecazlı ifadeler geniş yer tutar. Olağanüstünün gerçekliğin bir parçası haline getirilmesi için detaylı tasvirler yer verilir (Bars, 2012: 999-1000).

1. Efsane

Pertev Naili Boratav, “100 Soruda Türk Halk Edebiyatı” adlı eserinde, efsanenin başlıca niteliğinin, inanış konusu olduğunu, onun anlattığı şeylerin doğru, gerçekten olmuş gibi kabul edildiğini belirtir. Efsane bu özelliğiyle masaldan ayrılır. Olağanüstü niteliklere yer vermesi ya da insanüstü güçleri elinde tutan kişilere anlattığı içinde yer verme efsanede olağan karşılanan bir durumdur. Boratav olağanüstülüğe yer vermeyi efsanelerin zorunlu bir niteliği olarak da görmez. Çünkü ona göre hiçbir olağanüstü yanı bulunmayan efsaneler de bulunmaktadır. Boratav bu düşüncesinin ardından bir tarihî olayın gerçekte olduğu gibi anlatılmamışsa, gerçekten uzaklaşmışsa efsaneleştiğini belirterek efsane ile gerçeklik arasındaki ilişkiyi ifade eder. Boratav her efsanede olağanüstülüğün şart olmadığını anlatmak için “Didon hilesi” olarak bilinen efsaneyi örnek olarak verir. Bu efsaneye göre, bir yabancı yerleşmek istediği ülkenin sahiplerinden “bir öküz derisi ile ölçülecek kadarlık yer” ister. Öküzün derisinden çok ince bir sırım çıkarıp onunla istediği kadar toprak parçasını çevreleyince bir kale kuracak kadar geniş yeri elde etmiş olur (Boratav, 1999: 98-99). Boratav bu durumu bir efsane hilesi olarak değerlendirir. Boratav’ın hile diye adlandırdığı durum olağanüstü unsurdan başka bir şey değildir. Dolayısıyla efsaneyi olağanüstü unsurdan ayırmak mümkün görülmemektedir. Olağanüstülük efsanenin en önemli türsel niteliğidir. Boratav bazı efsanelerin masallarla ortak

olduğunu belirtirken, masalların kimi anlatmalarıyla efsane kalıbına girdiğini ifade eder. O durumda olayın geçtiği yer gösterilir, masal kahramanının kimliği, yaşadığı zaman gibi ayrıntılar tanık gösterilerek olayın gerçekliğine inandırma çabasına girilir (Boratav, 1999: 99). Bu ifadeler efsanenin inandırma çabasında olma niteliğini ifade etmesi bakımından bizce önemlidir.

Grimm Kardeşler ise efsaneyi şu şekilde tanımlamışlardır: “Gerçek veya hayali muayyen şahıs, hadise veya yer hakkında anlatılan kısa bir hikâyedir” (Sakaoğlu, 2009: 19). Bu tanıma dayanarak efsanelerde, büyüğü gerçekçilik anlatım tarzının da bir özelliği olarak, gerçek ile hayali olanın birlikte bulunduğunu ifade etmek mümkün mümkündür.

Saim Sakaoğlu da Boratav’a benzer şekilde efsaneyi tabiatüstü bir hadiseyi takdim eden bir anlatı olarak değerlendirir. Efsane alışılmamış, tuhaf ve ekseriyetle huzursuzluk meydana getiren şeylerden, şekillerden ve hadiselerden bahseder. Sakaoğlu’na göre efsanelerde dört ana özellik yer alır. Buna göre efsaneler:

“1. Şahıs, yer ve hâdiseler hakkında anlatılırlar.

2. Anlatılanların inandırıcılık vasfı vardır.

3. Umumiyetle şahıs ve hâdiselerde olağanüstü olma vasfı görülür.

4. Efsanelerin belirli bir şekli yoktur; kısa ve konuşma diline yer veren bir anlatıdır” (Sakaoğlu, 2009: 20-21). Sakaoğlu’nun tanımında da olağanüstülük ile inandırıcılık efsanenin önemli nitelikleri arasında sayılmıştır.

Bilge Seyidoğlu “Erzurum Efsaneleri” adlı doçentlik çalışmasında efsanelerin özelliklerine ilişkin olarak önemli bilgiler verir: “Efsaneyi anlatanlar ve onu dinleyenler efsanenin gerçek üzerine kurulduğuna inanırlar. Bu gerçek objektif bir gerçek değildir. Efsaneyi nakledenler ve dinleyenler efsanedeki olayların gerçekten olmuş olduğuna inanırlar” (Seyidoğlu, 2005: 13). Bu tanımda da efsanelerde bulunan olağanüstü durumların dinleyici ve anlatıcılar tarafından gerçek olarak kabul edilip inanılması bu anlatıların bir niteliği olarak karşımıza çıkar. “Efsanelerde gizli ve esrarengiz bir âlem vardır. Bu âlemin sırlarına erişilemez. Gerçeklik unsurunun yanında olağanüstülük ve kutsallık da sahip olduğu unsurlardandır. Bir efsanenin temelinde inanç mutlaka bulunur fakat, diğer özelliklerin biri veya birkaçı mevcuttur” (Seyidoğlu, 2005: 13). Seyidoğlu efsanelerin genel özelliklerini şu şekilde sıralar:

“1. Bir inanış etrafında teşekkül etmişlerdir. Bu inanış, efsanelerin gerçek ve doğru olduğu inancıdır.

2. Efsaneler bilinmeyen esrarengiz bir âlemi anlatırlar. Bu bakımdan olağanüstü unsurlar ihtiva ederler.

3. Efsaneler, bir tarife göre mitlerin modernleşmiş şekli olarak ifade edilmekte, çok eski hikâyeler olduğu söylenmektedir. Bu bakımdan kutsal unsurlar da taşırlar.

4. Bir efsane mutlaka bir inanç unsuru üzerine kurulmakla birlikte diğer unsurların hepsini taşımayabilir” (Seyidoğlu, 2005: 22).

Şükrü Elçin ise efsaneyi “İnsanoğlunun tarih sahnesinde görüldüğü ilk devirlerinden itibaren aynı coğrafya, muhit veya kavimler arasında doğup gelişen; zamanla inanç, âdet, anane ve merâsimlerin teşekkülünde az çok rolü olan bir çeşit masal” (Elçin, 2004: 314) şeklinde tanımlar. Elçin’e göre tabiat hadiselerini anlamayan insanlar bu endişe, hayret, korku ve heyecanlarını dile getirmek için birtakım hayaller kurar. Bu hayaller zamanla az çok tarihî gerçeklerle beslenerek efsanelere model olurlar (Elçin, 2004: 314-315). Bu açıklamalar efsanelerde insanların hayalleri ile gerçeklerinin bir arada olduğunu ifade eder.

Sedat Veyis Örnek, efsanelerin kutsallık ve gerçek kabul edilme özelliğini öne çıkarırken, efsaneleri yalan öykülerden kesin biçimde ayırır: “Efsaneler, anlatıldıkları toplumlarda ‘gerçek’ ve ‘kutsal’ olarak kabul edilirler. Onların profanlaşmaları, yani kutsal dışı

sayılmaları yasaklanmıştır. Halkların çoğu, öyküleri, 'gerçek' ve 'yalan' diye iki bölüme ayırmıştır. 'Yalan' öykülerden kesin bir biçimde ayrılan 'gerçek' efsaneler, kabilelerin dinsel hayatlarında önemli bir anlam taşırlar" (Örnek, 1988: 191). Gerçeklik efsanelerin önemli bir niteliğidir. Bu gerçeklik sıradan bir gerçeklik değil, onu anlatan ve dinleyenler için kutsallık ifade eden bir gerçekliktir.

Suat Batur, efsanenin önemli niteliklerinden birinin inanış konusu olduğunu ifade ederek bu nitelik onu aynı zamanda masaldan ayıran en önemli farktır: "Efsane, eski çağlardan beri söylene gelen, çoklukla olağanüstü varlıkları, olayları konu edinen kısa bir anlatı türüdür. (...) Efsane bir 'inanış'a dayanır, anlatılanlar doğru, gerçekten olmuş kabul edilir. Efsanenin masaldan ayrılan yönü de burasıdır. Her iki anlatıda da olağanüstülükler yer verilmesine karşın masalda anlatılanların gerçek olduğuna inandırma kaygısı güdülmez, efsaneler ise olayların geçtiği yer, kişiler ve zaman gibi öğeler tanık gösterilerek gerçekliğe inandırma çabasıdır" (Batur, 1998: 389).

Ali Duymaz da belirli yer, şahıs ve olaylara bağlı olarak anlatılan efsanelerin en önemli özelliklerinden biri olarak inandırıcı olmalarını görür. Bu inandırıcılık özellikleri dolayısıyla efsaneler, teşekkül ettikleri coğrafyanın kültürel yapısı üzerinde de etkili olmuş ve hâlâ da olmaktadır. Hatta bazı yerler etrafında bir "kült" teessüs etmiş ve efsaneler de bu kült içerisinde yer almışlardır (Duymaz, 2001: 89). Kenan Erdoğan'ın efsane tanımında da efsanenin inandırıcılık ve olağanüstünü barındırma özellikleri ön plana çıkar: "Genel olarak efsane, bir inanç, bir hadiseyi inandırmak amacıyla açıklayan, belli bir tarihe, şahsa ve mekâna bağlamaya çalışılan ve belirli şekilleri olmayan kısa anlatılardır. Efsaneler bir inanç etrafında teşekkül ederler ve olağanüstü unsurlar taşırlar" (Erdoğan, 2003: 37).

Mustafa Osan da efsanelerin en önemli özelliği olarak inancı görür; fakat bu inanç dinî değil halk inancıdır: "İnanç özelliği, inanırlık efsanenin en belirgin niteliğini oluşturmaktadır. Bu özellik, efsanenin inanışlar içinde yer almasını sağlamıştır; fakat bu, kutsal dinlerin ortaya koyduğu inanış değil, halk inanışıdır. Halk bilimi, belli bir toplumun eski dinlerinden miras alıp kendi çağının şartlarına uyarlayarak yaşattığı yeni dininde yaşam şartlarının gerektirdiğince yeni biçimler, yeni içerikler ve anlatışlarla oluşturduğu inanışlarla ilgilenir" (Osan, 2006: 11-12). Robert A. Georges ise efsaneyi, "Uzak veya yakın geçmişte meydana geldiğine ve anlatıcısı ve dinleyicisi tarafından gerçek olduğuna inanılan anlatılardır" (Fedakar, 2008: 96-97) şeklinde tanımlamaktadır. Georges'in tanımında da inandırma unsuru vurgulanır.

Fin folklor araştırmacısı Lauri Simonsuuri efsane ile gerçeklik ilişkisine şöyle dikkat çeker: "Efsane, bir insan, bir görüş ya da kesin bir zamana ve mekâna sahip bir olay hakkında yayılmış söylenceleri yâd etmektir. Efsane; açıklık, kesinlik ve varsayılan gerçeğin özetini içerir. Bu gerçek, inandırıcı ve öğretici bir şekilde açıklanır" (Öger, 2008: 79).

Munise Yıldırım ise efsaneyi "Olağanüstü varlıkları ve olayları (olağanüstü varlıklarla ilgili söylenceler)... büyüü, gizli güçleri, batıl inançları, (inanç söylenceleri) konu edinen ya da tarihsel bir gerçekliği abartarak (tarihsel söylenceler)... sunan, başlıca isteği inanılmak olan ve bu nedenle, zaman ve mekân belirlemesi yapan.." (Yıldırım, 2009: 107) bir anlatı türü olarak tanımlar. Tüm bu nitelikler aynı zamanda büyüü gerçekçi metinlerin vazgeçilmez nitelikleridir. "Efsane, gerçek veya hayâlî olay, olağanüstü özellik gösteren insan, coğrafi mekân, yer yahut bir varlık hakkında anlatılan kısa hikâyedir" (Alpaslan, 2006: XI). Bu tanımında da efsanelerin olağanüstülük özelliği gösterdiği anlatılmıştır. Efsaneler, sözlü geleneğin ürünü ve halk edebiyatının yaygın bir türüdür. Bunun için efsane halkın kültür ve inanç dünyasının bir parçası olarak, toplum içerisinde yaygın olarak anlatılmaktadır. Efsaneyi anlatanlar ve onu dinleyenler efsanedeki olay ve kahramanın gerçekten olduğuna inanırlar. Zira efsanenin temelinde inanç vardır.

Çobanoğlu, efsanenin bazı özelliklerini şöyle sıralamaktadır: "...bir hikâyeye veya anlatı olması, yakın veya uzak tarihî geçmişte de olsa tarihî bir dönem içinde yer alması ve anlatan ve dinleyenin anlatılanın gerçek olduğuna inanması" (Çobanoğlu, 2003: 14). Çobanoğlu'nun

tanımında da anlatan ve dinleyenlerin efsaneyi gerçek olarak kabul ettikleri görülür. Fuzuli Bayat ise efsanelerin tarihle ilgisine dikkat çeker, olağanüstülüğü ile inanırılığını efsanelerin başlıca iki özelliği olarak görür: “Arkaik bilgileri ihtiva eden efsaneler olağanüstü bir dünya oluşturmakta dinleyicisini daima gergin bir vaziyette tutan, ancak sanatsal yönü fazla gelişmemiş bir türdür. Onda duygusallık, ahlakilik, tarihilik gibi konular yer almaktadır. Tarihi ve didaktik bir anlatım türü olan efsaneler inandırıcılık fonksiyonu bağlamında değerlendirilir. Ancak bütün hallerde olağanüstülük ve inanırılık efsanelerin başlıca özelliğidir” (Bayat, 2005: 112).

Tüm bu açıklamalar ışığında efsanelerin başlıca niteliğinin, inanış konusu olduğunu, onun anlattığı olayların ve kişilerin doğru, gerçekten olmuş gibi kabul edildiğini belirtmek mümkündür. Efsane bu özelliğiyle gerçek olarak kabul edilmeyen, hayal ürünü olarak değerlendirilen masaldan ayrılır. Olağanüstü niteliklere yer vermesi ya da insanüstü güçleri elinde tutan kişilere anlatısı içinde yer verme efsanede olağan karşılanan bir durumdur. Efsanelerde gerçek ile hayalî olan birlikte bulunur. Olağanüstülük ile inandırıcılık efsanenin önemli nitelikleri arasında sayılmıştır. Efsaneyi anlatanlar ve onu dinleyenler efsanenin gerçek üzerine kurulduğuna inanırlar. Bu gerçek objektif bir gerçek değildir. Efsaneler bilinmeyen esrarengiz bir âlemi anlatırlar. Bu bakımdan olağanüstü unsurlar ihtiva ederler.

2. Efsanelerde Büyülü Gerçekçilik Üslubu

Sinan Gönen efsanelerdeki tayy-i zaman ve tayy-i mekân kavramlarına dikkat çekerken zaman ile mekân unsurlarındaki sıradışı nitelikleri şu şekilde vurgular: “Sözlüklerde, mekân ve zamanı atarcasına geçme olarak açıklanan tayyimekân ve tayyizaman kavramları, genellikle efsane metinlerinde kahramanın zaman ve mekân değiştirmesi, bir yerden bir yere zaman sınırlaması olmadan gidip gelmesi şeklinde karşımıza çıkar” (Gönen, 2007: 173). Efsane kahramanlarının zaman ve mekân değiştirmesi onların sahip oldukları olağanüstü niteliklerini göstermektedir. Efsanelerdeki bu zaman ve mekân algısı büyülü gerçekçi anlatıların da önemli niteliklerindedir. “Büyülü gerçekçilikte, kronolojik, düz çizgisel akıp giden zaman algısı yoktur... Mitsel mekânların kullanımı ve geçmişe dönüş (flashback) ve geleceğe gidişler (flashforward) sayesinde oluşturulan çevrimsel bir zaman algısı mevcuttur” (Emir ve Diler, 2011: 53). Zaman ve uzamı gerçekçi metinlerin işlediği şekilden farklı ele alarak onları çarpıtmak, neden-sonuç ilişkilerini göz ardı etmek büyülü gerçekçi metinlerin diğer bir niteliğidir. Büyülü gerçekçilikte, kronolojik, düz çizgisel akıp giden zaman algısı yoktur. Mitsel mekânların kullanımı ve geçmişe dönüş ve geleceğe gidişler sayesinde oluşturulan çevrimsel bir zaman algısı bulunur. Gönen’in efsanelerde tayy-i zaman ve tayy-i mekân kavramlarıyla ifade ettiği durum, büyülü gerçekçi anlatılarda bulunan zaman ve mekân algısının işlenişiyle benzerlik gösterir.

“Büyülü gerçekçilik (Magischer Realismus), mucizelerin ve olağanüstü olayların, alışlagelmış olaylar biçiminde algılandığı ve insanların, yaşadığımız dünyanın geçerli yasalarının ötesinde özelliklerle donatılmış olduğu, gizem dolu bir dünyayı ifade eden bir terimdir. Bu özelliğe sahip olan kurgular, hayatta gerçekleşmesi imkânsız olan durum, olay ve kahramanları, itibarî âlemde normalmiş gibi gösterir. Gerçeği ve fantastiği birleştirerek her şeyi doğal bir şekilde sunar. Böylelikle sıradan olayları gerçek dışı bir masal gibi anlatır.” (Toyman, 2006: 26). Bir rivâyete göre 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşları sırasında Rus orduları Hasankale’ye doğru ilerlerken Hasandede Dağı’nda büyük bir savaş olur. Bu savaşta genç delikanlılardan biri büyük kahramanlıklar gösterir. Savaşı seyreden kadınlardan biri kellesiz bir yiğidin bir elinde kılıcı, bir koltuğunda da kafası olduğu halde düşman saflarını dağıttığını görür. Kadının bu yiğidin nasıl dövüştüğünü bağırarak anlatmasına başlamasıyla başsız yiğit hemen olduğu yere yığılır. Düşmanın çekilmesinden sonra yaşlı kadın olanları etrafındakilere anlatır. Büyük bir kalabalık onun cesedini görmeye gider. Yiğidin annesi adı Hasan olan oğlunu tanır. Hasan’ın kabri dağın kuzeyinde tepeye doğru bir yerdedir. Adak adayanlar, kurban kesenler bu mezarlığı ziyaret eder, kurban keserler (Seyidoğlu, 2005: 49). Bu efsanede savaş sırasında olağanüstü kahramanlıklar gösteren bir askerden bahsedilmektedir. Asker başı kesildiği halde savaşmaya, düşmanlarını öldürmeye devam etmektedir. Efsanede kellesiz bir

yiğidin savaşması alışlagelmiş bir olay değildir. Bu yiğit yaşadığımız dünyanın alışlagelmiş yasalarının ötesinde özelliklerde donatılmıştır. Bu olağanüstü olay normalmiş gibi anlatılmış, onu izleyen kadında ilk anda şaşkınlık oluşturmamasına rağmen, halkın inanmasında bir şüphe doğurmuştur. Halk olayın gerçekliğinden şüphe etmemiştir. Anlatıcının halk tarafından cesedin görüldüğünü belirtmesi olağandışı olayın gerçekliğini gösteren bir kanıt niteliği taşır. Efsanede kellesiz bir yiğidin savaşmasında rasyonel olmayan bir yaklaşım vardır. Olaylar arasında neden-sonuç ilişkileri de yer almaz.

Büyülü gerçekçilikte "...olağanüstü ve gerçek ... aynı çerçevede ele alınır fakat birinin diğerine üstünlüğü söz konusu değildir. Daha açık bir ifade ile büyü gerçekçilik, hayatta ve insanların eylemlerindeki gizemin keşfedilmeye çalışıldığı bir dünya yaratır; bu bağlamda olağanüstü ile gerçek olan arasındaki sınırlar silikleşir, gerçeğin olağanüstüne ya da olağanüstünün gerçekliğe karşı yüceltilmesi gibi bir durum olmamalıdır" (Dilek, 2011: 206). Dünyevî olanla büyü olan uyumlu bir bütünlük gösterir. Kızkanlı adlı bir başka efsaneye göre, bir zamanlar Karayazı'nın bir köyünde iki kardeş vardır. Bu kardeşlerden birinin malı ve davarı, diğerinin ise arazisi çoktur. Malı çok olan kardeşin güzel ve terbiyeli bir kızı vardır. Diğer kardeşin ise cüzzamlı bir oğlu vardır. Bir sene kış çok uzun sürer. Her tarafta yem sıkıntısı yaşanır. Malı çok olan kardeşin otu biter. Köyde kardeşinden başka kimsede ot kalmaz. Malı olan kardeş, arazisi olandan ot ister. Arazisi çok olan kardeş kızını hasta oğluna vermesi karşılığında ot vereceğini söyler. Çaresiz kalan adam durumu kızına anlatır. Kız evlenmeyi kabul eder. Bunun üzerine otu çok olan kardeş ot vermek için otun bulunduğu yere gelir. Otun sahibi yere yedi bağ ot atar. Bu sırada kız evinde abdest alır, iki rekât namaz kılar. Kız Allah'a hayvanlara merhamet etmesini ve amcasını âleme ibret kılması için dua eder. Allah kızın dileklerini kabul eder. Amcası ot yığınlarıyla birlikte taş kesilir. Kız da hemen orada ölür. O sırada hava birden bozulur, ardından yağmur yağar. Ertesi gün hiç kar kalmaz, davarlar da otlamaya başlar (Seyidoğlu, 2005: 198-199). Bu efsanede birçok olağanüstü motif bulunur. Kızın amcasının taş kesilmesi, ertesi günü havanın birden bozulup yağmurun yağması, otların yeşermesi efsanenin büyü yönünü oluşturur. Olayın gerçekliğini kanıtlamak için köyün adı (Kızkanlı), taşlaşan amca ve ot yığını gösterilmiştir. Bu durum dünyevî olanla büyü olan arasında dengeyi sağlamıştır. Efsanede hayatta gerçekleşmesi imkânsız olan olay ve kahramanlar gerçek âlemde normalmiş gibi gösterilmiştir. Gerçek ile büyü birleştirilerek her şey doğal bir şekilde sunulmuştur. Gerçeklikle olağanüstü olan hep bir arada verilmiş ve anlatı kişisi iki düzlemde gerçekleşenleri aynı derecede olağan bulmuştur.

Büyülü gerçekçi metinlerde kurmaca bir dünya bulunur. "Bu kurmaca dünya içinde her şey, hikâyedeki karakterler tarafından tipik bir hayat olarak kabul edilir. Olaylar ne kadar olağan dışı olursa olsun, durum alışlagelmiş bir biçimde gösterilir. Büyülü gerçekliğin anlatımında batıl inançlar, hayaletler, cinler, periler ve doğaüstü olaylar doğruluğu şüphe götürmez bir biçimde, gerçek bir olaymış gibi anlatılır. Kurmaca dünyaları büyü yapan da bu özelliğidir" (Toyman, 2006: 26). Çok eski zamanlarda Tortum Gölü'nün bulunduğu yerde bir köy ve bu köyün bir çobanı vardır. Bir gün çoban koyunlarını gütmek için köyün yakınındaki dağın eteklerine gider. Uyumaya başlayan çoban, bir süre sonra büyük bir gürültüyle uyanır. Dağın arkasından "çıkın, çıkın" diye sesler duyar. Çoban dağın yakınına doğru geldiğini görür. Bu olayın birkaç kez tekrarlandığını gören çoban olayı köylülere anlatır. Halka buldukları yeri terk etmeleri gerektiğini söyler. Çobanın sözlerini kimse dinlemez. Çoban da sürüsünü alıp, köyden uzaklaşır. Çobanın ayrılışından bir gün sonra da büyük bir deprem olur, dağ büyük bir gürültüyle köyün üstüne gelir. Kısa bir süre sonra köy ortadan kaybolur. Burada göl oluşur. Bu göle Tortum Gölü denir. Dağdan göle doğru da Tortum Şelalesi oluşur (Seyidoğlu, 2005: 244). Bir göl ile şelalenin oluşumunu anlatan bu efsanede de olağanüstü motifler yer almaktadır. Köy içinde sadece çoban ikazı duymuştur. Çoban burada bir haberci vazifesini görür. Çobanda diğer insanlardan farklı olarak olağanüstü şeyleri görme kabiliyeti bulunur. Dağ tarafından "çıkın, çıkın" sesleriyle çobanın uyarılması olağan dışı bir olaydır. Bu olay anlatıcı tarafından alışlagelmiş bir şekilde anlatılmıştır. Efsanede gerçekçi düzey ile büyü düzey arasındaki uyumun denge şeklinde sunulması için olağanüstü öğeler doğalmış gibi gösterilmiştir. Efsanenin kahramanı olan çoban da olağanüstü öğeleri yaşamın olağan bir

durumu olarak karşılamıştır. Uyarıyı alan çobanda bir şaşkınlık meydana gelmemiş, olayı köylülere anlatmıştır. Efsanede karşılaşılan doğüstü sıradan bir olaydan farksızdır. Anlatı kişisi kendi evrenindeki büyü ile gerçek olanı aynı derecede olağan karşılamış, büyülü gerçekçiliğin olağanüstülükle olan ilişkisinin önemli bir boyutunu gözler önüne sermiştir. Gerçekliğin yalnızca bizim gördüğümüz yüzeysel şekli yoktur, sihirli bir boyutu da bulunmaktadır. Büyülü ve düşsel olan gerçekmiş gibi algılanmıştır. Efsanenin büyü, olağandışı olanın hiçbir garipsemeye yer verilmeden, sorgulanmadan kabul edilmesindedir.

Başka bir efsanede ise Ferhat, Akköylü olup, çobanlık yapar. Ferhat koyunlarını güderken Şirin'i görür, ona âşık olur. Bir gün köylülerin kullandıkları kaynaktan su kurur. Suyun akıtılması için Ferhat'ın gücüne ihtiyaç duyulur. Zengin olan Şirin'in babası Ferhat'ı çağırır, ondan Yatak Kayası'ndan su çıkarmasını ister. Ferhat, Şirin'i vermesi karşılığında bu işi yapacağını söyler. Şirin'in babası bu şartı kabul eder. Ferhat kılıcıyla, taşlarla, çubuklarla eşip sert kayayı peynir gibi doğraya doğraya açar. Suyun kaynağına ulaşır. Bunu duyan Şirin'in babası kızını Ferhat'a vermez. Ferhat deliye döner, kendini kayadan aşağı atar, ölür. Bunu duyan Şirin koşar, gelir; Ferhat'ın kendini attığı kayadan aşağı atar, o da ölür. Bu kaya Ferhat ile Şirin kayası olarak bilinir (Artun, 2006: 254-255). Ferhat ile Şirin halk hikâyesinin efsaneleşmiş şekil olan bu anlatımda da, birtakım gerçeküstü öğeler bulunmaktadır. Ferhat'ın sert kayaları Şirin'in aşkıyla peynir gibi doğraması günlük hayatta karşılaşılabileceğimiz sıradan bir olay değildir. Ferhat ile Şirin'in ölümlerinde de bu sıradışılık görülür. Bu gerçeküstü öğeler metnin yazarı, metindeki kahramanlar ve okuyucular tarafından gerçekdışı olarak değerlendirilmemiş, gerçekliğin bir parçası olarak görülmüştür. Başka bir ifade ile gerçeküstülüğün gerçekle ilişkisi sorgulanmamıştır. Olaylar gerçek bir evrende gelişmiş, bu evren gerçekdışı olaylarla süslenmiş, karakterler de bu gerçek dışılıklara kayıtsız kalmışlardır. Bu özellik efsanede gerçekliğin büyülü düzeyinin biraz daha ağır basmasını sağlamıştır.

Büyülü gerçekçilikte yazar ketum davranır. Ketumluk "...anlatıcının büyülü gerçekçi olaylara yani gerçekliğin büyülü ve gerçekçi düzeylerinin uyumlu bir bütünlük oluşturduğu olaylara açıklamalar getirmemesini gerektiren durumdur" (Dilek, 2011: 207). Bu durum büyülü olanı sorgulama kapısını açar. Anlatıcının yapması gereken büyülü gerçekçi dünyaya inanan bir durum ortaya koymaktır. Kahramanlar da büyülü durum karşısında bir şaşkınlık duymazlar. Munzur Dağı'nı anlatan bir efsaneye göre Tunceli ilinin Ovacık ilçesine bağlı Ziyaret köyünde Munzur adında saf ve dürüst bir çoban yaşar. Ağası bir gün hacca gider. Ağası hacda iken Munzur, ağasının hanımından sıcak helva ister. Munzur bu helvayı hacda bulunan ağasına götürecektir. Ağanın hanımı çoban helvayı kendine istiyor diye düşünür, ona sıcak bir helva yapar. Munzur, elinde helvayla hacda namaz kılmakta olan ağasının karşısında belirir. Ağa şaşkınlıkla helvayı alır, başını çevirdiğinde Munzur'un yok olduğunu görür. Ağa hacdan döndüğünde, komşuları onu karşılamaya gelir. Munzur da bir miktar sütle ağasını karşılamaya gider. Ağa, Munzur'u görünce ellerinden öpmek ister. Munzur, ağasına ellerini öptürmemek için kaçmaya; ağası da onu kovalamaya başlar. Şimdiki Munzur ırmağının kaynağının çıktığı yere geldiklerinde Munzur'un ayağı taşa takılır, elindeki süt dolu çanak dökülür. Sütün döküldüğü yerden bembeyaz bir su fışkırır. Munzur koşmaya devam eder. Attığı her adımda bir su fışkırır. Fışkıran bu suların bir ırmak oluşur. Onu kovalayanlar bu ırmaktan geçemezler. Munzur bu dağlara doğru koşarak kaybolur (Aslan, 2008: 292-293). Efsanede Munzur'un bir anda hacca gidip dönmesi, elindeki süt dolu çanağın dökülmesiyle bembeyaz suyun fışkırması, fışkıran suların ırmağın oluşması, dağlara koşarak kaybolması motiflerinde büyüsel nitelikler bulunmaktadır. Anlatıcı bu olayları anlatırken olayın büyülü yönünü gerçeklikten koparmamış, büyü ile gerçeklik arasında bir bütünlük oluşturmuştur. Başta anlatıcı bu büyülü dünyaya inanarak dinleyicileri de inandıran bir tutum sergilemiştir. Munzur'un hacca gidiş dönüşünü öğrenen halkta şaşkınlık ve şüphe oluşmamıştır. Munzur'un ağasının, onun ellerini öpmeye çalışması halktaki inanma duygusunu güçlendirmiştir. Bu efsanede de anlatıcı, fizik kanunlarıyla açıklanan olayların yerine hayal gücünü getirmiştir. Bu sebeple büyülü dünyada gerçekleşen bu olayda mantık aranmamalıdır. Bu anlatıda bulunan tuhaflıklar olağan karşılanmıştır.

3. Sonuç

Büyülü gerçekçi anlatım üslubu ile halk anlatılarından efsane arasında yakın ilişki bulunmaktadır. Efsanelerde inanılması güç olaylar, doğrulukları sorgulanmadan ve herhangi bir açıklamaya ihtiyaç duyulmadan anlatılmıştır. Bu anlatılanlar anlatıcı ve dinleyiciler tarafından oldukları gibi kabul edilmiş, doğüstü olaylar sıradan olarak algılanmıştır. Anlatıcı gerçeklik ya da olağanüstünün yanında yer almamıştır. Büyülü olaylar sıradanlaştırılarak sunulmuştur. Gerçek ile olağanüstü aynı düzlemde yer almış, evrenin yasalarına göre açıklanamayacak olaylar gerçekten olmuş gibi sunulmuştur. Bu anlatılarda mucizevi olaylar bu dünyada gerçekleşmiştir. Efsanelerde kahramanların yaşadıkları olağanüstü olaylar onlarda bir şaşkınlık oluşturmamıştır. Olağanüstü olan garipsenmemiş, aksine, sıradanlaştırılmıştır. Efsanelerde gerçek ile hayal, doğal ve doğüstü iç içe kullanılmıştır. Geçmiş, şimdi ve gelecek iç içe geçmiştir. Anlatılarda fizik kanunlarıyla açıklanan olayların yerine hayal gücü getirilmiştir. Bu sebeple büyülü efsaneler dünyasında gerçekleşen olaylarda mantık aranmamıştır. Bu anlatılarda olağan olan tuhaflıklardır. Efsanelerde büyülü gerçekçi anlatım üslubunun bir niteliği olarak okur ya da dinleyiciler kahramanların olağanüstü durumlarını sıradanmış gibi karşılamıştır. Okur anlatılanlara gerçekten öyleymiş, gerçekleşiyormuş gibi yaklaşmıştır. Sonuç olarak, büyülü gerçekçilik yazı üslubunun kökenlerinin çok eskilerde, sözlü edebiyatın derinliklerinde bulunduğunu söylemek mümkündür. Bu üslup daha önce var olmasına rağmen kavram olarak büyülü gerçekçilik olarak adlandırılması 20. yüzyıla rastlamaktadır. Bu bakımdan büyülü gerçekçilik, folklorik eserlerden efsanelerde geçmişten günümüze kadar uygulanan bir üsluptur.

KAYNAKÇA

- ALPASLAN, İsmet (2006). *Demirci Efsaneleri*, İzmir: Özlem Matbaacılık.
- ARTUN, Erman (2006). *Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri*, İstanbul: Kitabevi.
- ASLAN, Ensar (2008). *Türk Halk Edebiyatı*, Ankara: Maya Akademi.
- BARS, M. Emin (2012). "Ferhat ile Şirin Hikâyesi'nde Büyülü Gerçekçilik", *Turkish Studies*, 7/4, 995-1008.
- BATUR, Suat (1998). *Açıklamalı-Örneklili Türk Halk Edebiyatı*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- BAYAT, Fuzuli (2005). *Mitolojiye Giriş*, Çorum: Ötügen Neşriyat.
- BORATAV, P. Naili (1999). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- ÇOBAN, S. Başer (2011). "Dede Korkut Kitabı ve Büyülü Gerçekçilik", *Milli Folklor*, 91, 195-203.
- ÇOBANOĞLU, Özkul (2003). *Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- DİLEK, E. Derya (2011). "Efsaneden Büyülü Gerçekçiliğe", *Milli Folklor*, 91, 204-209.
- DUYMAZ, Ali (2001). "Kaz Dağı ve Sarıkız Efsaneleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5, 88-102.
- ELÇİN, Şükrü (2004). *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- EMİR, Derya; H. Elif DİLER (2011). "Büyülü Gerçekçilik: Latife Tekin'in Sevgili Arsız Ölüm ve Angela Carter'ın Büyülü Oyuncakçı Dükkanı İsimli Eserlerinin Karşılaştırması", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 30, 51-62.
- ERDEM, Servet (2011). "Büyülü Gerçekçilik ve Halk Anlatıları", *Milli Folklor*, 91, 175-188.
- ERDOĞAN, Kenan (2003). "Şiir-Efsane-Menkibe İlişkisi ve Niyâzi-i Mısır'ın Menkibelerine Göre Bazı Şiirlerinin Hikâyesi", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (1), 37-52.
- FEDAKAR, P. Dönmez (2008). *Karakalpak Efsaneleri (İnceleme-Metinler)*, Doktora Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GÖNEN, Sinan (2007). "Tayyimekân ve Tayyizaman Bağlamında Ladikli Ahmet Ağa ile İlgili Efsanelerin Çözümlemesi", *Milli Folklor*, 76, 173-176.
- KEKEÇ, Nuran (2011). "Karnavalda Büyülü Gerçekçiliğe: Berci Kristin Çöp Masalları", *Milli Folklor*, 91, 210-220.
- ONAY, Ebru (2011). "Gölgesizler'de Masal, Efsane ve Büyülü Gerçekçilik", *Milli Folklor*, 91, 221-225.
- OSAN, Mustafa (2006). *Kuzeydoğu Denizli Yöresinde Anlatılan Efsaneler*, Yüksek Lisans Tezi, Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÖGER, Adem (2008). *Uygur Efsaneleri Üzerinde Bir Araştırma (İnceleme ve Metinler)*, Doktora Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÖRNEK, S. Veyis (1988). *100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- SAKAOĞLU, Saim (2009). *Efsane Araştırmaları*, Konya: Kömen Yayınları.
- SEYİDOĞLU, Bilge (2005). *Erzurum Efsaneleri*, İstanbul: Erzurum Kitaplığı.
- TOYMAN, Y. Özge (2006). *Nazlı Eray'ın Roman Dünyasında Düşü ve Büyülü Gerçekliğin Kurgusu ile Fantastik Unsurlar*, Yüksek Lisans Tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ULUSOY ARANYOSI, Ezgi (2011). "Edebiyatta Büyülü Gerçekçiliğin 'Büyü'sünün Menşei Üzerine: Sosyal Adaptasyon Araçları Olarak Masallar", *Milli Folklor*, 91, 189-194.
- YILDIRIM, Munise (2009). *Yazımsal Türler Söylence-Menkibe-Destan-Fabl-Masal*, Konya: Çizgi Kitabevi.